

Huszonharmadik díjátadás
2001. június 23.
Iparművészeti Múzeum, aula

Első díjazott

LECHNER ÖDÖN
magyar építészetet megújító munkássága
MAGYAR ÖRÖKSÉG

Lechner Ödön a magyar történelem egyik legsokatígérőbb idejében, a nevezetes millenniumi századfordulón, meghatározó technikai és művészeti váltókorszakban a legjelentősebb építészek között volt a legelső. Mert gondolkodó is volt, teoretikus és iskola nélküli iskolateremtő. Emberi áldozat is, ahogy ez már nálunk ilyenkor lenni szokott. Nagysága nem szorul magyarázatra, hiszen építész életműve és kísérő gondolatai beleépültek a történelmi időbe, és a mi ítéletünkől függetlenül lettek magyar örökséggé. Számunkra a tanúságtétel marad és értékeinek felmutatása.

Berlinben tanult, Olaszországban volt tanulmányúton, majd Párizsban dolgozott. A reneszánszból indult, gyorsan suhant át a történelmi stílusokon, hogy korának uralkodó problémáival találkozhasson, és alkotói önmagával. És azzal a néppel, amelynek a földjén lelt otthonára, s amelynek népművészete mélyen megérintette. Ez az az idő, amikor hanyatlani kezd az eklektika, érni kezd az új modernség: a szecesszió. Európa művészete felfedezi a keletet, a változó ornamensek újfajta értelmezést nyernek, és új funkciókat követel az alakuló polgári élet. Az éllóvas franciák, belgák, osztrákok, csehek keresik saját építészeti kifejezőmódjukat: ívelni kezdenek az acélszerkezetek, kötni a beton, életteret nyer a képző- és iparművészet megannyi műfaja. Az építést szolgáló gyárilap felfutása inspiráló megoldásokkal siet a tervezés segítségére. Mindezzel párhuzamosan kialakul a tervezőirodák rendszere. A városfejlődés robbanása áll be, hatalmas vállalkozások indulnak, s Budapest mellett fejlődésnek indulnak a nagyobb városok. A nemzet felemeli fejét, és a tüdeje friss levegővel telik meg.

Lechner ennek az időnek teremtmő óriása. Híres elméleti vitáit ezzel a bekezdéssel indítja: "Magyar formanyelv nem volt, hanem lesz. Mert kell lennie. Ez a meggyőződés vezet életpályámon, amelynek egyetlen célja, utat vágni a magyar formanyelv megalakítása felé, és mialatt törhetetlen hittel és mindennapi buzgalommal azon vagyok, hogy napról napra szaporodó bajtársaim segédelmével ezt az eszményt elérjem, erőt keresek és találok nem csak hazafias lelkesedésben, hanem művészi meggyőződésben is. Ez az a pont, ahol művészet és politika találkozik. "...Majd később így folytatja: "Magyarországra nézve fontos a formanyelv, mert mi, akik teljesen idegen nyelvünkkel nem tudjuk magunkat megértetni, csupán a külön formanyelv segédelmével vagyunk képesek magunknak külön kultúrpozíciót és egyéni érvényesülést is teremteni az európai népcsaládok körében." Ma is tanulságos mondatok ezek!

Ezt az új formanyelvet azonban tévedés volna pusztán csak ornamentális természetűnek tekinteni. Sokkal többről volt szó. Lechner keze nyomán az alaprajzi elrendezéseknek, a benne élt kereskedelmi, kulturális tevékenységeknek a szervezési dogmái is sorra megdőlték. Újfajta térkapcsolatok, enteriőrarányok, részletképzések születtek, korszerű szerkezetekkel és jelentős szakipari háttérrel Ezeknek a változásoknak külső tükröi a homlokzatok és a

tömegformálás újdonságai. Házai lenyűgöző emberi arcot öltenek, színesek és derűsek, ég felé törők, mázas cseréptetői hódolva mosolyognak vissza a napra. A perzsa és iszlám építészeti elemek évezredek természetességgel ölelkeznek az ősi magyar motívumvilággal, hiszen rokonságuk tudott és bizonyított. A pécsi Zsolnay-gyár vele szárnyal.

Tervei nyomán rövid idő alatt mintegy félszáz jelentős épület magasodik. Köztük múzeum, városháza, templom, bank, iskola, kastély, víztorony; önálló enteriőrök: lépcsőház, kapuzat, csarnok; de sírbolt, emlékmű, kút is. Így a kecskeméti városháza, a budapesti Iparművészeti Múzeum, a kőbányai Szent László templom, a budapesti Földtani Intézet és a Postatakarékpénztár, a pozsonyi Kéktemplom és a gimnázium, több nagyszabású budapesti iskola-együttes - hogy csak a legismertebbeket említsük.

Ebben a hazában - kortárs értékelő szerint is - ő volt az első, minden szándékában és eredményében magyar építész. Épületei a legnemesebb értelemben magyarok. Sorsában igazán akkor lett azzá, amikor saját hazájában vádolták meg nacionalizmussal. Üzleti érdekből, féltékenységből, kirekesztési szándékból, nemzettudat-fogyatékoságból, szervezeten. Nacionalizmusáért senkinek sem kellett ez időben felelnie Európában, csak Lechnernek idehaza. Más országokban ez éppen, hogy érdemnek számított, hiszen minden nép kereste, hitelesítette önmagát. Ez volt a korkíváncsi. Nálunk elkezdene rajta átnézni, munkái elapadnak, sőt üldözni kezdik. Neves magyar értelmiségiek közül is többen beállnak vádlói közé. Ahogy ez ma is szokás. Következményeként életének utolsó évtizede maga a sikertelenség. Tervezett mesteriskolája - élete nagy álma - nem is teljesedhetett be. Ebben szerette volna az utódokat építészeti jártasságukban és magyarságukban tovább erősíteni.

Molnár Ferenc a korabeli *Vasárnapi Krónikában* - halálakor - erről a példátlan negligációról így ír: "Miért nem vették maguk közé Lechnert soha azok, akiktől az anyagi boldogulás függ, akik teret tudtak volna adni az ilyen ritka - az ő mesterségükben különösen ritka - tehetségnek...miért szidták, miért vonogatták a vállukat, miért üldözték, miért hagyták ki, miért tolták hátra, miért kergették el mindenünnen, mindig tele szájjal hangoztatva, hogy nagy tehetség, DE ..Miért? - Mert nem lehetett vele kezdeni semmit! Ki az az ember, akivel nem lehet kezdeni semmit? Ez az ember az, aki nem tartozik bele a nemzetközi szövetségbe, amelynek tagjai világrészekben nyújtják egymás felé kezüket, akik sötét éjszaka is megismerik egymást, akik, ha soha nem találkoztak előbb az életben, csak egymásra néznek, és mindennel tisztában vannak...Most ott állnak a koporsó mellett, és kórust énekelnek. Mert a halott ember megbízható ember."

Mégis: ahogy a halott komponista századokon át képes továbbdalolni a partitúrákban, a költő álmai a strófákban meghosszabbodhatnak a végtelenbe, úgy az építész köveiben is egyszer s mindenkorra testesül meg a tervezői zseni. Szerencsére! Támadóival ellentétben épp Lechner volt szinkronban a korabeli Európa művészeti fejlődés-irányaival, korszerű volt és magyar Fülep Lajos erről ezt írta: "...a nemzetit keresve megtalálta a nemzetközit, az ázsiait keresve a modernet, az aktuálisat. Az épület konstruktív problémája, ahogy nyugaton értették, ugyanis mindig magától értetődő követelmény volt a szemében, nem a modern épület európai problémáját kellett megtalálnia, hanem a hozzá vivő utat, a megoldásnak olyan lehetőségét, amelyben az egyetemes a nemzeti, s a nemzeti az egyetemesen keresztül valósuljon meg. Ez volt az ő sajátos feladata..."

Lechner Ödön építész úr ezt a Teremtőjétől kapott feladatát példásan elvégezte. Évszázaddal később a szerves magyar építészetben található meg méltó folytatása egy hasonlóképpen sorsdöntő európai pillanatunkban. Ugyanis az építészetnek is szuverén értékekkel kell

társulnia a nemzetek közösségéhez. Köszönet a példáért a nyolcvanhét éve szelíden nyugvó mesternek itt, saját teremtményének falai között, az Iparművészeti Múzeumban.

Fekete György
belsőépítész

Életrajz

Lechner Ödön (*1845. augusztus 27. Pest, +1914. június 10. Budapest) építész. A József Ipartanodában Skálniczky Antal tanítványa. Húszéves korától Berlinben tanul az építészeti főiskolán. Itt kerül szoros baráti kapcsolatba Pártos Gyulával és Hauszmann Alajossal. 1868: olaszországi tanulmányútra megy, visszatérve Pestre Pártos Gyulával társul. Felesége halála után Párizsba megy, Clément Parent irodájában dolgozik (1875-78). Hazatérve Pártossal több pályázat nyertese: a szegedi városháza átépítése és bővítése (1882), MÁV Nyugdíjintézet bérháza (1883, ma: Andrássy út 25.), a koncepció kidolgozója, a formaalkotó Lechner, a szerkezeti megoldások kidolgozása és a tervek elkészítése Pártos feladata. 1889-ig dolgoznak együtt. 1890: Zsolnay Vilmosmal angliai tanulmányútra utazik, barátságuk hozzájárult Lechner egyéni stílusának kialakulásához. Legismertebb épületei: kecskeméti városháza (1892-94), Iparművészeti Múzeum (1893-96), Magyar Állami Földtani Intézet (1898-99), Postatakarék(1899-1902, 1949 óta Magyar Nemzeti Bank), Zala Gy. műteremvilla (1898), Szegeden a Deutsch-ház homlokzata (1900), kőbányai Szent László templom (1894-98), pozsonyi Katolikus Főgimnázium (1906-08) és Erzsébet királyné emléktplom ("Kék templom" 1907-13).